

**ЗАПОРІЗЬКИЙ ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ І ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ,
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ,
КЕРІВНИКІВ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ**

Зубець Н.О.

**КОМЕНТАР
ДО НОВОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ**

Навчальний посібник

**Запоріжжя
2021**

**ЗАПОРІЗЬКИЙ ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ І ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ,
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ,
КЕРІВНИКІВ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ**

Зубець Н.О.

**КОМЕНТАР
ДО НОВОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ**

*Рекомендовано навчально-методичною радою Запорізького
центру перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів
як навчальний посібник для слухачів Центру*

**Запоріжжя
2021**

Автор:

Зубець Наталя Олександрівна – доцент кафедри української мови
Запорізького національного університету, кандидат філологічних наук

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Запорізького центру перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів
(протокол № 8 від 15.10.2020)*

Зубець Н.О.

Коментар до нової редакції Українського правопису : Навч. посібник /
Зубець Н.О. Запоріжжя : ЗЦППКК, 2021. 23 с.

У навчальному посібнику поєднано теоретичні положення і практичні завдання, що сприяють засвоєнню нововведень у сучасний правопис і вдосконаленню навичок грамотного письма.

© Зубець Н.О., 2021

© ЗЦППКК, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. ВЛАСНЕ ФІЛОЛОГІЧНИЙ КОМЕНТАР.....	5
1.1 Правопис як лінгвістичне поняття.....	5
1.2 Правопис як документ.....	6
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНА ЧАСТИНА КОМЕНТАРЯ.....	7
РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНА ЧАСТИНА КОМЕНТАРЯ.....	9
3.1 Коротка історія становлення українського правопису.....	9
3.2 Цікаві факти, пов'язані з орфографічною традицією.....	11
РОЗДІЛ 4. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА КОМЕНТАРЯ.....	12
4.1 Основні зміни в новій редакції Українського правопису.....	12
4.2 Експрес-вправи і завдання.....	16
РОЗДІЛ 5. ДОВІДКОВА ЧАСТИНА КОМЕНТАРЯ.....	23

ПЕРЕДМОВА

Працівник будь-якої сфери суспільного життя повинен володіти навичками грамотного письма, оскільки орфографічна вправність – один із складників загальної культури людини.

Прийняття нової редакції Українського правопису потребує від публічних службовців підняття освітнього рівня, адаптації до нововведень у правописному кодексі, опанування конкретних правил для ефективного їх застосування. Саме на це і спрямований навчальний посібник.

У власне філологічному коментарі подано формулювання лінгвістичного поняття "правопис", названо його підсистеми, принципи, показано соціолінгвістичні умови оновлення "мовної конституції".

У нормативній частині посібника показано процес творення останньої редакції українського правописного закону, його прийняття на державному рівні й етапи впровадження в мовну практику.

Для розуміння контекстів і процесів, що сприяли творенню правописних традицій, зроблено короткий екскурс в історію українського правопису, подано цікаві факти, пов'язані з конкретними датами, подіями, особистостями.

Пропоновані вправи, тестові запитання та завдання, правописний батл розраховані як на групову, колективну, так і на індивідуальну роботу учасників професійного навчання. Загалом система практичних завдань спрямована на успішне засвоєння інноваційних написань, а відтак – на зміцнення навичок грамотного письма, на активізацію розумової діяльності, розширення лінгвістичного світогляду державних службовців, на подолання комунікативного прагматизму (ефективна комунікація при економії зусиль, розцінювання правописних новацій як примусу). Гарні поради з цього приводу знаходимо у видатного українського поета Дмитра Білоуса:

Якщо з українською мовою
в тебе, друже, не все гаразд,
не вважай її примусовою,
полюби, як весною ряст.

Примусова тим, хто цурається,
а хто любить, той легко вчить:
все, як пишеться, в ній вимовляється, –
все, як пісня, у ній звучить.

Дорожи українською мовою,
Рідна мова – основа життя.
Хіба мати бува примусовою?
Непутящим бува дитя.

РОЗДІЛ 1

ВЛАСНЕ ФІЛОЛОГІЧНИЙ КОМЕНТАР

- Мова є засобом національної ідентифікації, основою етнокультурної цілісності, що підтверджується функціонуванням у різних суспільних сферах її літературної форми, яка має упорядкований правопис – еталон писемної мови, котра є основною опорою у процесі розвитку української мови.

1.1 Правопис як лінгвістичне поняття

- **Правопис** (як лінгвістичне поняття) – це сукупність загальновизнаних і загальнообов'язкових правил (орфографічних і пунктуаційних), що встановлюють способи передавання мови на письмі. **Орфографічне правило** – це чітка, стисла рекомендація для певного написання як зразкового (правила вживання великої букви, правила написання іншомовних слів тощо). **Пунктуаційне правило** – це особлива інструкція, що визначає умови для виділення або не виділення розділовими знаками пунктуаційно-смыслового відрізка в мовленні.

- Правопис складається з трьох підсистем:
  - **графіка** (букви, якими позначають найтипівіші звуки; бере початок з часів прийняття християнства);
  - **орфографія** (закономірності поєднання букв для передавання на письмі звуків мови);
  - **пунктуація** (розділові знаки, за допомогою яких позначають змістове та інтонаційне членування висловленої думки).

• Принципи українського правопису

I. Фонетичний: слова переважно пишуться так, як вимовляються (цей принцип є переважальним в українській мові).

II. Морфологічний: уніфіковане написання префіксів, коренів, суфіксів і закінчень незалежно від їхніх позицій у слові (вимова й написання деяких слів не збігаються; принцип достатньо поширений в українській мові).

III. Традиційний або історичний: написання окремих літер (*щ, ї, ь*) та слів залишається традиційним, а не пов'язане з їхньою вимовою чи граматичною будовою (принцип використовується обмежено).

IV. Смысловий (диференційний, змістовий): написання однозвучних слів (разом і окремо, з великої та малої літери тощо) пов'язане з їхнім значенням.

1.2 Правопис як документ

- **Правопис** (як документ) – це повний звіт того, що таке мова на сучасному етапі.

З червня 2019 року набула чинності нова редакція Українського правопису, у якій найповніше зафіксовано правила і норми щодо слововживання, написання, постановки розділових знаків на сучасному етапі. Прийняття правописного кодексу – це отримання "мовної конституції".

- Підготовка нової редакції українського правопису відбувалася в контексті загальносвітової практики оновлення правописних норм, яка повторюється через 2 – 3 десятиліття й завжди вписується в соціолінгвістичні умови. Мова змінюється, і правопис має відображати її сучасний стан.

- У сучасній редакції Українського правопису збережено підхід до мови як до знакової системи й суспільного явища. Правописна норма, з одного боку, ґрунтується на тісних зв'язках елементів сучасної мовної системи, що відображається на письмі, а з другого боку, – на дотриманні мовної традиції та на залежності від неї.

- Сучасна українська мова – відкрита й динамічна. Змінюється словник, з'являються нові терміни в різних сферах суспільної комунікації, виникає потреба адаптації загальних і власних назв до раніше сформульованих орфографічних правил. Вони потребують перегляду, щоб відреагувати на зміни в сучасній мовно-писемній практиці, визначити правила написання нових запозичених слів, нових власних назв, усунути застарілі формулювання, спростити та по можливості уніфікувати орфографічні норми.

РОЗДІЛ 2 НОРМАТИВНА ЧАСТИНА КОМЕНТАРЯ

- Нову редакцію українського правописного кодексу підготувала Українська національна комісія з питань правопису (її склад затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України №416 від 17 червня 2015 року), до якої ввійшли 25 учених-мовознавців Національної академії наук України та національних університетів з різних регіонів.

- Було розроблено план імплементації Правопису, що передбачав терміни та етапи його впровадження, щоб запобігти зниженню рівня грамотності населення та сприяти оновленню словників, пакету для операційних систем Майкрософт Офіс:

- **I етап** – серпень – вересень 2018 року:

- громадське обговорення пропонувананих змін, під час якого надійшло понад 3 тис. пропозицій від наукових установ, закладів освіти, органів державної влади та місцевого самоврядування, окремих громадян;

- затвердження фінального тексту Правопису Національною комісією 22 жовтня 2018 року.

- **II етап** – жовтень 2018 року – червень 2019 року:

- схвалення проєкту нової редакції Українського правопису на спільному засіданні Президії Національної академії наук України та Колегії Міністерства освіти і науки України 24 жовтня 2018 року;

- остаточне прийняття та затвердження правописного кодексу Кабінетом Міністрів України (постанова №437 від 22 травня 2018 року);

- опублікування тексту нової редакції Українського правопису на офіційних сайтах МОН та НАН України в червні 2019 року.

Із цього моменту рекомендовано застосовувати норми і правила нової редакції Правопису в усіх сферах суспільного життя, зокрема в офіційно-діловому мовленні.

- **III етап** – до 5 років з часу прийняття Правопису:

- упровадження новацій у шкільну освіту впродовж 4 – 5 років;

- організація Державною науковою установою "Інститут модернізації змісту освіти" (відповідно до наказу МОН України №1033 від 28 червня 2019 року) розроблення методичних посібників із застосування Українського правопису в редакції 2019 року для вчителів закладів загальної середньої освіти, учасників освітнього процесу;

- рекомендація МОН України щодо ознайомлення учнів із новаціями в написаннях, але під час оцінювання орфографічних завдань не вважати за

помилку різні написання. Норми оновленого українського правопису найближчі 5 років не використовуватимуться в тестах зовнішнього незалежного оцінювання.

- З часу прийняття нової редакції Правопису діє перехідний період тривалістю кілька років, тобто написання за старими правилами не вважатиметься помилкою. Поступово будуть унесені зміни до різних нормативних актів, законів України.

РОЗДІЛ 3 ІСТОРИЧНА ЧАСТИНА КОМЕНТАРЯ

3.1 Коротка історія становлення українського правопису

- Формування правопису під впливом живомовної практики відображали вже перші українські граматики (XVII ст.), однак з початку XVIII ст. відбулося насильне поєднання українського письменства з російським правописом (Петро I замінив кирилицю "гражданкою"). У відкритих історичних джерелах налічують 134 задокументовані акти придушення української мови.

- Нова (сучасна) українська мова розвивається з кінця XVIII ст. (з часу виходу "Енеїди" І. Котляревського, 1798 р.). Послідовники зачинателя сучасної української мови – письменники, які писали живою народною мовою (П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка, Г. Квітка-Основ'яненко), шукали засоби передавання справжнього звучання слів, а не слідували давнім традиційним написанням. Наукових інституцій в Україні, які мали б займатися цим, не було. З того часу окреслилася проблема розроблення та удосконалення правописного стандарту для української мови.

- Від "Енеїди" І. Котляревського до початку XX ст. на теренах української мови існувало до 50-ти правописних систем: "максимовичівка" (у Галичині, на Буковині та Закарпатті – до 80-х років XIX ст.), "желехівка", слобожанський правопис, правопис Т. Шевченка, "кулішівка" (на Наддніпрянській Україні), "панькевичівка" (на Закарпатті) тощо.

- У 1907 – 1909 рр. вийшов знаменитий словник української мови за редакцією Б. Грінченка (68 тис. слів; перекладний, тлумачний), у якому вперше після скасування цензури щодо друку українських текстів російською абеткою було застосовано фонетичний принцип правопису (слова пишуться переважно так, як вимовляються).

- Вирішення правописної проблеми української мови продовжилося з 20-х років XX ст. в умовах політики українізації.

1921 рік: вихід першого в Україні офіційного правописного кодексу "Найголовніші правила українського правопису" (50 правил), творцями якого були професори І. Огієнко та Є. Тимченко, академік А. Кримський. Видання було покликане об'єднати правописну традицію підросійської та південноукраїнської України, і цієї мети було досягнуто.

Із 1925 року при Народному комісаріаті освіти розпочала роботу Державна комісія для впровадження правопису. 1927 року в Харкові

відбулася Всеукраїнська правописна конференція, за наслідками роботи якої комісія підготувала проєкт всеукраїнського правопису. Від імені держави документ затвердив нарком освіти УРСР Микола Скрипник.

1928 рік: вихід першого повного, науково обґрунтованого Українського правопису, який дістав назви "скрипниківський", "харківський", "соборний", "діаспорний". У ньому була докладно опрацьована орфографія, яка відбивала національну специфіку нашої мови, та вперше унормовані правила української пунктуації. Однак за кілька років процеси українізації почали згортатися, до правопису, за вказівкою влади, було внесено суттєві зміни, низка норм була визнана націоналістичними й такими, що "штучно відривають українську мову від великої братньої російської". Мовознавці 20-х років майже всі були репресовані, а укладені ними словники й наукові дослідження, правопис – заборонені.

1933 рік: вихід чергового правопису, зорієнтованого тільки на східноукраїнські правописні традиції, який із незначними змінами й доповненнями перевидавався в 1946, 1960, 1990 роках. Цим правописом була свавільно вилучена літера *г*, що вплинуло на функціонування графічної та фонетичної систем мови. "Харківський" правопис із деякими змінами та доповненнями залишився чинним на західноукраїнських землях поза Українською РСР і в переважній частині української діаспори.

- Зі здобуттям Україною незалежності почали повертатися риси, притаманні українській правописній практиці.

1993 рік: публікація нової редакції Українського правопису (фактично це 4-те видання правопису 1946 року), у якій уточнено та доповнено окремі правописні норми.

- За останні 25-30 років до активного вжитку в Україні повернувся величезний масив забороненої в радянські часи літератури, стало помітно, що написання деяких слів відрізнялося від закріпленого в тодішній редакції правопису. За ці роки багато людей ознайомилися з такими джерелами й почали вільно орієнтуватися у правописних нормах, які діяли до мовної реформи 1933 року.

- "Громадські ініціативи" щодо впровадження нововведень підхопили деякі ЗМІ (телеканали СТБ, ICTV), видавництва ("Свічадо", "Літопис", "Критика"), окремі видавці. Політизація мовних питань, доступність інформації про діяльність мовознавців у галузі нормотворення завдяки ЗМІ, поява онлайн-платформ для громадських обговорень, можливість впливу сучасної людини на нормотворення в галузі мови зумовили зацікавленість проблемами кодифікації пересічних мовців.

- **2019 рік:** опублікування нової редакції Українського правопису.

Сучасна редакція повертає до життя деякі особливості правопису 1928 року, що є частиною орфографічної традиції та поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя, спрощує й уніфікує орфографічні норми.

- Повернення до питомих норм є свідченням самостійності української мови та розриву з ідеологічним нашаруванням, яке виникло внаслідок штучного нав'язування невластивих українській мові ознак, спрямованих на її зближення з російською мовою.

3.2 Цікаві факти, пов'язані з орфографічною традицією

- Спроби упорядкувати правопис української мови почалися понад 400 років тому з **"Граматики" ученого, письменника Мелетія Смотрицького (1619 р.)**, хоч вона була орієнтована не на живу розмовну мову, а на церковно-ритуальну. Книга на 150 років стала головним джерелом граматичного знання для всіх слов'ян і аж до другої половини XVIII ст. не знала рівних у слов'янській філології.

- **Батьком українського правопису називають** автора першої друкованої граматики нової української мови **Олексія Павловського**, яка вийшла 1818 року в жорстко цензурованих умовах Російської імперії, коли українською мовою друкувалися лише поодинокі художні твори. Автор докладно описав фонетичну систему й морфологічну будову живої української мови, порівняв фонетичні та граматичні особливості української і російської мов, обґрунтував переваги українського фонетичного правопису.

- **2021 року виповнюється 100 років першому офіційному академічному правопису української мови ("Найголовніші правила українського правопису")**, який активно просували по всій території України. На цьому документі ґрунтуються усі наступні українські правописи.

- **Правопис 1928 року** став (і залишається) **символом епохи "українізації"**, тривалого правописного процесу, бо правдиво відображав усю історію української мови та її сучасність.

- Після набуття чинності Українського правопису 1961 року, який ще більше було наближено до "Правил русской орфографии и пунктуации", питання небезпечного зросійщення української мови активно порушували письменники-"шістдесятники" (В. Стус, Л. Костенко, І. Драч, М. Вінграновський, І. Світличний, В. Симоненко та ін.).

РОЗДІЛ 4 ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА КОМЕНТАРЯ

4.1 Основні зміни в новій редакції Українського правопису

- Пропоновані зміни є доволі суттєвими, але не глобальними, і не потребують перенавчання. Загалом вони спрямовані на зменшення кількості винятків із правил та зняття різних тлумачень у написанні одного й того ж слова.

- Зміни у Правописі можна поділити на 2 групи: власне зміни в написанні слів (безваріантні, нові) та варіантні доповнення до чинної норми (варіантні написання).

Безваріантні (нові) написання

1. Уточнено написання окремих літер в українських і запозичених словах.

Найбільш радикальна зміна – написання слів *проект*, *проєкція* з літерою *є*, як і слова *ін'єкція*, *траєкторія*, *об'єкт* та ін., що мають латинський корінь *-ject*.

Спрощено написання іншомовних слів з подвійною йотацією – тепер це літери *є*, *ї*, *ю*, *я* у всіх випадках: *конвеєр*, *параноя*, *фесрверк*, *флаєр*, *фоє*, *Хаям*, *Хеєрдал*.

Слово *індик* пишеться з початковим *і*.

Слова *госпіс*, *гостел* пишемо з *г*, а не *х*, як і *гінді*, *Гельсинки*.

Написання слова *священник* підпорядкували правилу подвоєння приголосних на межі частин слова. Тепер у ньому пишемо дві літери *н* за аналогією до слів *письменник*, *годинник*.

Знято подвоєння у словах англійської, німецької та деяких інших мов із буквосполученням *ск*, що передається звуком *k*: *Брюкнер*, *Джексон*, *Дікенс*, *Текерей*, *Штокманн*, *Стокгольм*, *Шерлок*.

Але: подвоєння зберігається у власних назвах кельтського походження та похідних словах, які починаються на *Мас*, *Мс* і поєднуються з основою, що починається на *k*: *Маккарті*, *Маккензі*, *маккартизм*.

2. Уніфіковано написання складних слів.

Пишуться разом складні іменники з першим іншомовним компонентом, що визначає кількісний вияв чогось або є регулярно вживаним (раніше цей список був значно коротший): *авіа-*, *алко-*, *арт-*, *архі-*, *архи-*, *аудіо-*, *бліц-*, *боди-*, *боді-*, *веб-*, *гіпер-*, *еко-*, *економ-*, *екстра-*, *євро-*, *іно-*, *кібер-*, *лже-*, *макро-*, *мета-*, *мікро-*, *міні-*, *моно-*, *мульти-*, *нано-*, *нарко-*, *онко-*, *пан-*, *пара-*, *поп-*, *прес-*, *полі-*, *преміум-*, *супер-*, *топ-*, *флеш-*, а також *анти-*, *віце-*, *екс-* та ін.: *антирекорд*, *бліцтурнір*, *бодіарт*, *вебдизайн*, *віцеконсул*, *екопродукти*, *ексчемпійон*, *євроінтеграція*, *кіберзагроза*, *мікрохвилі*, *моновистава*, *мультимільйонер*, *нанотехнології*, *панамериканський*, *попгурт*, *преміумклас*, *пресконференція*, *флешінтерв'ю*, *фолкгрупа* та ін.

Але: із власними назвами такі компоненти пишемо з дефісом: *пан-Європа*, *"Анти-Дюринг"*, *екс-Югославія*.

Слова, що визначають певну прикмету, особливість предмета чи явища (фактично є самостійними словами), як і раніше, пишуться через дефіс: *інтернет-видання*, *бізнес-проект*, *допінг-контроль*, *компакт-диск*, *піар-акція*, *фітнес-клуб*.

Спрощено написання невідмінюваного числівника *пів* з іменниками. Якщо *пів* має значення 'половина', то його пишемо окремо: *пів аркуша*, *пів години*, *пів області*, *пів ящика*, *пів Європи*, *пів Запоріжжя*, *пів України*.

Якщо *пів* з наступними іменниками становить єдине поняття та не виражає значення половини, то їх пишемо разом: *піваркуш*, *півколо*, *півострів*, *півмісяць*, *півоберт*.

Встановлено написання слів з елементами *дво-/двох-*, *три-/трьох-*, *чотири-/чотирьох-*. Якщо наступна частина є числівником чи співвідносним іменником, то вживаються елементи *двох-*, *трьох-*, *чотирьох-*: *двохсотий*, *трьохтисячний*, *чотирьохмільйонний*, *двохсотріччя*; в усіх інших випадках – *дво-*, *три-*, *чотири-*: *двоактний*, *двоокис*, *триатомний*, *чотириосьовий*.

Слово *Святвечір* пишемо разом.

3. Установлено написання відмінкових форм окремих слів.

Іменник *хабар* у родовому відмінку (Р. в.) однини має закінчення *я* – *хабаря*. У складних словах цей компонент поєднуємо з наступною частиною за допомогою сполучного голосного *о*: *хабародавець*, *хабаромісткість*.

Іменник *Ігор* у кличному відмінку (Кл. в.) має закінчення *ю*: *Ігорю*. Тепер форма по батькові від нього – *Ігорьович*; *Олег* – Кл. в. *Олеже* та *Олегу* (раніше було тільки *Олегу*), *Ілля* – *Ілле*.

У російських прізвищах прикметникове закінчення *ой* передається як *-ий*: *Донський*, *Луговський*, *Полевий* (Виняток – *Лев Толстой*).

4. Конкретизовано написання власних назв-словосполучень (слів).

Назви сайтів та інших інтернет-сервісів пишемо тільки українською мовою з обов'язковим відмінюванням, як українські слова: *твітер*, *гугл*; *мережа "Фейсбук"*, *енциклопедія "Вікіпедія"*; Р. в. однини *фейсбука*, *ютуба*, *імейла*.

Якщо є родове слово, то назву інтернетних сервісів і сайтів пишемо з великої букви та в лапках: *мережа "Фейсбук"*, *енциклопедія "Словопедія"*.

Але: назви сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок: *РНБО ввела санкції проти Яндексa*.

Назви товарних знаків, марок виробів, якщо є родове слово, пишемо з великої букви і в лапках: *літак "Руслан"*, *автомобіль "Таврія"*; без родового слова – у лапках з малої букви: *"нісан"*, *"боїнг"*, *"слобожанець"*, за винятком тих, що позначають власні назви.

У назвах свят *День Незалежності України*, *День Соборності України*, *День Конституції України* з великої букви пишемо всі слова.

5. Уточнено вживання окремих розділових знаків.

Рекомендовано вживати різновиди **лапок**. Якщо в цитованому тексті або в прямій мові, узятих у лапки, є інші цитування, а також власні назви та інші слова або вислови, що мають уживатися в лапках, доцільно використовувати лапки різної форми – зовнішні (кутові або «лапки-ялинки» – «...») і внутрішні ("лапки-лапки" – "...") та ін.): *«Це мій "Кобзар"»*, – сказав він. Не можна: *«Це мій «Кобзар»»*, – сказав він.

Лапки, що виділяють якесь слово (кілька слів) у кінці прямої мови або цитати, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тієї ж форми тоді, коли між ними стоїть знак оклику, знак питання або крапки: *"Ти дивився телефільм "Роксолана"?"* – спитав він товариша.

Скісну риску як розділовий знак ставимо в офіційно-діловому та науковому стилях – з можливістю переважання в різних контекстах то єднального, то розділового значень: *купівля / продаж*, *тенденції до синтетизму / аналітизму*; на позначення року, що не збігається з календарним: *у 2018/2019 навчальному році*. Уживаються також комбіновані сполучники *і/або*, рідше *та/або* (без відступів до і після скісної риски): *підвищення кваліфікації голів і/або членів правлiнь, порушення авторського та/або суміжних прав*.

Варіантні написання

Такі написання є доповненням до чинної норми.

1. На початку двох давно засвоєних слів пишемо *i* або *u*: *ірій* та *урій* (форма *вирій* залишається, як і раніше), *ірод* та *урод* ('дуже жорстока людина').

И пишемо на початку окремих вигуків (*уч!*), часток (*уч який*), дієслова *їкати* ('вимовляти *u* замість *i*') та похідного від нього іменника *їкання*; у деяких загальних і власних назвах, що походять із тюркських та інших мов, відповідно до їх вимови в цих мовах: *ур*, *Кім Чен Ин*.

2. У словах, що походять із давньогрецької й латинської мов, буквосполучення *ai* звичайно передається через *av*: *автентичний*, *авторитет*, *Аврора*, *Павло*. У давньогрецьких запозиченнях зі стійкою традицією буквосполучення *ai* може передаватися шляхом транслітерації як *au*: *аудієнція* і *авдієнція*, *аудиторія* і *авдиторія*, *лауреат* і *лавреат*, *пауза* і *павза*.

3. Буквосполучення *th* у словах грецького походження передаємо звичайно буквою *t*: *аптека*, *бібліотека*, *театр*, *Таїсія*.

У словах, узвичаєних в українській мові з *φ*, допускається орфографічна варіантність: *ефір* і *етер*, *кафедра* і *катедра*, *міф* і *міт*, *Афіни* і *Атени*, *Борисфен* і *Бористен*, *Марфа* і *Марта*.

4. В іншомовних прізвищах та іменах людей допускається передавання звука *g* двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови – буквою *z* (*Вергілій*, *Георг*, *Гете*) і шляхом імітації іншомовного [g] – буквою *г* (*Вергілій*, *Георг*, *Гете*).

5. Іменники третьої відміни на *ть* після приголосного, а також слова *кров*, *любов*, *осінь*, *сінь*, *Русь*, *Білорусь* у Р. в. однини можуть набувати варіантне закінчення *и* (також лишається дотеперішня норма на *-і*): *незалежності*, *честі*, *крові*, *осені*, *Білоруси* (властиві насамперед художньому стилю) та *незалежності*, *честі*, *крові*, *осені*, *Білорусі*.

6. Визначено суфікси, за допомогою яких можна утворювати фемінітиви (іменники жіночого роду), але правопис не зобов'язує їх використовувати: *авторка*, *депутатка*, *директорка*, *економістка*, *поетка*, *поетеса*, *продавчиня*, *філологиня*, *членкиня*, *порадниця*, *баронеса*, *пілотеса*. Крім цього, треба пам'ятати, що суфіксальні фемінітиви не завжди можливі.

4.2 Експрес-вправи і завдання

1. Знайдіть у тексті слова, які відображають зміни, зафіксовані в новій редакції Українського правопису.

Георгій Ігорьович Індик узяв павзу в роботі й вийшов прогулятися в парк. Стояли останні дні осені. Високо над головою летіли в ирій птахи. Треба подихати свіжим повітрям і повертатися до розпочатого проекту. До смерті хотілося оголосити йому анатему й зайнятися чимось для душі. Наприклад, відкрити маленький двоповерховий гостел. Індик уже навіть уявляв свою цільову аудиторію.

У нього могли б зупинятися різні люди – від віцепрезидентів та контр-адміралів до ексчемпіонів і топмоделей. Він уявляв, як на Святвечір у фое звучатиме класична і попмузика, співатиме земляк Ігор Крутий, опівночі пускатимуть феєрверки...

Георгій уже й місце під гостел придивився. Звідти пів Києва видно. Вжух – і за пів години на авто "Тесла" ти вже на Хрещатику. Головне – знайти паркування серед "мерседесів" і "фольксвагенів".

"Директоркою закладу зроблю філологиню, щоб про мене на новинних вебсторінках, у фейсбуці написали, повідомили в радіоетері. Знайомі співатимуть дитирамби. А коли справи налагодяться, дасть Бог, ще й правницю найму. Може, на День Незалежності України сам президент завітає. Тут таку пресконференцію можна організувати! Ич, як замріявся!".

На небі з'явився півмісяць. Індик зітхнув і почвалав до офісу працювати далі, відклавши свої геніяльні ідеї, бо за кілька тижнів проєкт необхідно відправляти до Маріюполя. "У роботі треба бути організованим і відповідальним" – так йому завжди казала мама. Що ж – хай почекають Атени, Букінгеми, екс-Югославії чи далекі острови з півостровами...

2. "Перекладіть" тексти відповідно до змін у сучасному правописі. Чи подобається, як вони звучать? Чому?

*Я зложу про тебе міф
З крапель крові золотих,
Я зложу чудовий міф.*

*З часток серця я сплету
Міф-легенду золоту, –
З крові серця я сплету.
(Я. Савченко)*

*Підвладна всім законам крові,
Рудій підкорена землі,
Пішла на зломи чи на змови
В непевній фіалковій млі (М. Доленго).*

.....
*А як же людина? А що ж людина?
Живе на землі, сама не літає,
А крила має!
Вони, ті крила, не з пуху-пір'я
А з правди, чесності і довір'я.
У кого – з вірності у коханні,
У кого з вічного поривання.
У кого – з щирості до роботи.
У кого – з щедрості на турботи (Л. Костенко).*

Лексичні, орфографічні, ортографічні норми формуються на основі низки критеріїв: територіального, критерію авторитетних письменників, зокрема Т. Шевченка, з якого незворотнім став тріумф народної мови, та національно-ідентифікаційного. Совєцькі творителі ділили мови на більші і менші рівноправні, позаяк "сфера їх подальшого функціювання далеко не однакова". Ідеологія всездозволеності запанувала в мові через нігілістичне трактування норми (За І. Фаріон).

Може, на читачів з діаспори, де українська думка могла вільно розвиватися, де Шевченкова поезія не була обгорнута важкими туманами ідеологічних мітів, ці міркування не справлять такого враження, як на читачів з України (В. Коптілов).

3. Утворіть складні слова, поєднавши частини бізнес, допінг, інтернет, онлайн, піар, фітнес та акція, видання, кампанія, клуб, контроль, конференція, перевірка, послуга, план, проєкт, ресурси, технології, тренер, хід, центр. Поясніть правопис утворених слів.

Зразок виконання: онлайн-платформа, онлайн-ресурси, ...

4. Підкресліть слова, які пишуться через дефіс. Як пишеться решта слів?

Адмін/реформа, авто/відповідач, анти/вірус, "Анти/Дюринг", блиц/опитування, веб/сторінка, віце/прем'єр, держ/мито, екс/міністр, екс/Югославія, екстра/клас, еліт/житло, епідем/ситуація, Євро/парламент, іно/вірець, інформ/повідомлення, Каб/мін, кібер/поліція, контр/удар, лже/свідок, макро/економіка, мульти/мовний, нано/технології, нар/деп, нарко/бізнес, Нац/банк, пан/Європа, пара/олімпієць, прес/конференція, псевдо/Фауст, соц/забезпечення, флеш/карта.

5. Знайдіть 5 помилок у написанні слів із пів.

Піваркуш, півгодини, пів дороги, пів-Запоріжжя, пів коло, півкола, пів книги, пів міста, пів на десяту, пів області, пів'ящика, пів юрби.

6. Вставте літери г або ґ у слова.

...аджет, ...азета, ...аньба, ...атунок, ...рати, ...риф, ...рузія, ...рунтовний, ...умус, ...ете, ...он..адзе, ...рещук; бло...ер, зи...за..., Вер...ілій, Люфт...анза, Ре...іна, Ядві..а.

7. Розкрийте дужки. Поясніть, де треба писати лапки.

*(А, а)гентство (У, у)країнські (Н, н)аціональні (Н, н)овини
(Д, д)ень (Н, н)езалежності (У, у)країни
(Г, ґ)угл
(І, і)мейл
(Т, т)вітер
(В, в)ідеохостинг (Ю, ю)туб
(М, м)ережа (Ф, ф)ейсбук
(Е, е)нциклопедія (В, в)ікіпедія*

8. Утворіть від іменників чоловічого роду іменники жіночого роду.

*Герой
Делегат*

Депутат
 Директор
 Кавалер (ордена)
 Кандидат
 Капітан
 Майстер
 Мер
 Офіцер
 Оператор
 Редактор
 Поет
 Політик
 Посол
 Продавець
 Психолог
 Член
 Фотограф
 Штукатур

9. Перекладіть прізвища з російської мови українською.

Боровой
 Босой
 Крамской
 Лихой
 Луговой
 Полевой
 Соловьев-Седой
 Толстой
 Трубецкой

10. Визначіть у кожному рядку "зайве" слово щодо написання, поясніть свій вибір.

- А) міні/диск, фізико/математичний, фото/монтаж
- Б) пів/ями, пів/району, пів/день
- В) багат/вечір, Свят/вечір, агро/бізнес
- Г) дво/місний, двохсотий, чотири/місячний
- Ґ) гуґл/диск, псевдо/громадянський, ютуб/канал

11. Як треба писати подані слова?

Агро/культура, анти/електрон, аудіо/запис, відео/хостинг, патрон(ес, к)а, Борис(т, ф)ен, Р. в. вІдомост(і, и), волонтер(к, ш)а, (з, т)азд(ин, их)(а, я), (Г, Г)ала(з, т)ан, (Г, Г)вердцителі, (з, т)ніт, (з, т)рафік, держ/мито, ді(а, я)спора, е(те,фі)р, євро/ринок, (і, в)ирій, (і, и)кати, іно/фірма, інтер/видання, іншо/вірець, Київської Рус(і, и), колоні(а, я)льний, мараку(й)я, Мар(т, ф)а, матері(а, я)льний, мед/персонал, мікро/процесор, нано/діагностика, нар/деп, Р. в. національност(і, и), онлайн/технології, пів/відра, пів/куля, пів/міста, пів/місяць, пів/парламента, пів/яхти, прем'єр/міністр, соц/забезпечення, соціо/сфера, спорт/майданчик, теле/шоу, тест/турнір, (три-, трьох)метровий, (чотири-, чотирьох)мільйонний.

12. Міжгруповий батл

1) логарифм чи логаритм?	1) проєкція чи проєкція?
2) браузер чи бравзер?	2) ірій, ирій чи вирій?
3) фойє чи фоє?	3) фауна чи фавна?
4) Луговський чи Луговської?	4) гідності чи гідности?
5) Георг чи Георг?	5) Гете чи Гете?
6) відповідальності чи відповідальности?	6) Хейєрдал чи Хесрдал?
7) тривідсотковий чи трьохвідсотковий?	7) Борисфен чи Бористен?
8) вирій чи ирій?	8) індик чи индик?
9) директорка чи директриса?	9) двомісний чи двохмісний?
10) Толстий чи Толстой?	10) Толста чи Толстая?
11) автентичний чи аутоентичний?	11) ауторитет чи авторитет?
12) піваркуш чи пів аркуш?	12) міфологія чи мітологія?
13) проєкція чи проєктор?	13) півострів чи пів острів?
14) госпіс чи хоспіс	14) Домовой чи Домовий?
15) мисткиня чи миткиня?	15) блогерка чи блогерша?

13. ВИХІДНЕ ТЕСТУВАННЯ

1. У якому рядку всі слова написані правильно?

- А) пів-Бердянська, пів'яблука, півнеба
- Б) пів ящика, півосередка, південь
- В) пів хлібини, півзахисник, пів світу
- Г) півколо, пів години, пів-України

2. У якому слові допущено орфографічну помилку?

- А) Діккенс
- Б) Маккарті
- В) Соєр
- Г) Гоя

3. У якому рядку всі форми вживання слова можливі?

- А) ні – ніт
- Б) міфологія – мітологія
- В) бібліотека – вівліофіка
- Г) авторитет – ауторитет

4. Виділені слова в реченні *На веб/сайті* потрібно розмістити оголошення про *прес/конференцію* щодо *етно/фестивалю* ви напишете

- А) разом
- Б) через дефіс
- В) окремо
- Г) можна окремо і через дефіс

5. Яке складноскорочене слово написано неправильно?

- А) Нацбанк
- Б) Мелітополь зеленбуд
- В) Міносвіти
- Г) Кабмін

6. У якому рядку правильно записано слова?

- А) траекторія, об'єкт, проєкт
- Б) телепроект, суб'єкт, фаєр
- В) проєктор, конвеєр, флаєр
- Г) ін'єкція, плеєр, проєкція

7. У якому з речень є слово, написане з помилкою?

- А) У грудні відбудеться зустріч з відомим письменником.
- Б) Англійський сатирик Вільям Теккерей жив у ХІХ столітті.
- В) Восени ми побували в Марокко.
- Г) Іван Семенович Нечуй-Левицький народився в сім'ї священника.

8. Яке слово написано неправильно?

- А) автсайдер
- Б) лавреат
- В) фавн
- Г) інавгурація

9. У реченні В Атенській академії Агатангел звернувся на катедру до ортодокса орфографічного варіанта не має слово

А) атенська   Б) Агатангел   В) катедра   Г) ортодокс

10. У якому варіанті наявна помилка в написанні суфіксів на означення осіб жіночої статі?

А) Відома блогерка взяла участь у столичній благодійній акції.

Б) Спортсменка, призерка Олімпійських ігор, заслужений майстер спорту України, повний кавалер ордена княгині Ольги Олена Жупіна – наша землячка.

В) Колишня українська військова, пілотка Надія Савченко сьогодні – політикиня, героїнка України.

Г) Прем'єр-міністерка України 2005 року Юлія Тимошенко стала першою в історії країни жінкою, що очолила уряд, а через кілька років вона була політв'язнем.

11. Як правильно написати?

А) Ютуб   Б) ютуб   В) ютюб   Г) YouTube

12. Як правильно звернутися до Ігоря Юрійовича?

А) Ігоре Юрійовичу   Б) Ігорю Юрійовичу   В) пане Ігорю   Г) Ігор Юр'євич

13. У якому рядку всі слова треба писати через дефіс?

А) веб/переглядач, онлайн/курс, прес/центр

Б) онлайн/платформа, тест/турнір, соц/мережа,

В) гугл/диск, експрес/вправи, онлайн/видання

Г) інтернет/магазин, кібер/атака, контрсанкції

14. Хто це? Надувається, телточе, наче щось сказати хоче, бігає сюди-туди, краще його обійди!

А) кандидат у депутати   Б) начальник   В) индик   Г) індик

15. Хто автор цих рядків?

Ні, не гнітять мене перестрахи й жалі,

Що вмерти мушу я, що строки в нас малі.

Того, що суджено, боятися не треба.

Боюсь несправедно прожити на землі.

А) Омар Хайям   Б) Омар Хайам   В) Омар Хаям   Г) народ

РОЗДІЛ 5. ДОВІДКОВА ЧАСТИНА КОМЕНТАРЯ

1. Український правопис. Київ : Наук. думка, 2019.
2. Журналістка чи журналіст, або як варто використовувати фемінітиви. URL: <https://povaha.org.ua/zhurnalistka-chy-zhurnalist-abo-yak-var-to-vykorystovuvaty-feminityvy/>
3. Новий український правопис: стало відомо, скільки триватиме перехідний період. URL: <https://www.unian.ua/society/10575582-noviy-ukrajinskiy-pravopis-stalo-vidomo-skilki-trivatime-perehidniy-period.html>
4. Словничок фемінітивів для прес-офіцерів та прес-офіцerek територіальних управлінь Державної служби України з надзвичайних ситуацій. URL: http://www.wicc.net.ua/media/Slovnyk_fem.pdf
5. Український правопис (2019). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЗУБЕЦЬ Наталя Олександрівна

КОМЕНТАР
ДО НОВОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск *Л.І. Яновська*
Коректор *І.В. Арабаджиєва*

Оригінал-макет підготовлено
Запорізьким центром перепідготовки і підвищення кваліфікації
працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування,
керівників державних підприємств,
установ та організацій
вул. Шкільна, 1, м. Запоріжжя
тел./факс (061) 787-46-36
e-mail: centerzapsich_1@ukr.net
сайт: zcpk.com.ua

Надруковано

КП "Запорізька міська друкарня "Дніпровський металург"
вул. Антенна, 4, м. Запоріжжя
тел./факс (061) 289-91-78
e-mail: dmzpu@gmail.com